

Toshboyeva Farida Abduxalilovna

Denov Tadbirkorlik va pedagogika instituti

O'zbek tili va adabiyoti kafedrasida mustaqil tadqiqotchi

ORCID- (0009-0008-4251-9907)

toshboyevafarida46@gmail.com

[Tel: +998888420830](tel:+998888420830)

Annotatsiya: *Ushbu maqolada o'zbek adabiyotida ishbilarmon obrazining shakllanishi, rivojlanishi va badiiy talqini tahlil qilinadi. Turli davrlarda yaratilgan adabiy asarlarda ishbilarmon shaxsning ijtimoiy mavqei, ma'naviy-axloqiy qiyofasi hamda jamiyat taraqqiyotidagi o'rni yoritib beriladi. Mualliflar ishbilarmon obrazining real hayot bilan bog'liqligi, uning ijobiy va salbiy jihatlari orqali adabiyotda ijtimoiy ong va qadriyatlar aks etishini ilmiy jihatdan asoslaydilar.*

Kalit so'zlar: *o'zbek adabiyoti, ishbilarmon obrazi, badiiy obraz, ijtimoiy muhit, adabiy tahlil, ma'naviy qadriyatlar.*

Аннотация: *В данной статье анализируется формирование, развитие и художественная интерпретация образа предпринимателя в узбекской литературе. Социальный статус, духовно-нравственный образ предпринимателя и его роль в развитии общества освещаются в литературных произведениях, созданных в разные периоды. Авторы научно обосновывают связь образа предпринимателя с реальной жизнью, его позитивные и негативные аспекты, а также отражение общественного сознания и ценностей в литературе.*

Ключевые слова: *узбекская литература, образ предпринимателя, художественный образ, социальная среда, литературный анализ, духовные ценности.*

Abstract: *This article analyzes the formation, development and artistic interpretation of the image of a businessman in Uzbek literature. The social status, spiritual and moral image of a businessman and his role in the development of society are highlighted in literary works created in different periods. The authors scientifically substantiate the connection of the image of a businessman with real life, its positive and negative aspects, and the reflection of social consciousness and values in literature.*

Keywords: *Uzbek literature, image of a businessman, artistic image, social environment, literary analysis, spiritual values.*

KIRISH

Bugungi globallashuv va bozor iqtisodiyoti sharoitida jamiyat taraqqiyotini ta'minlovchi muhim omillardan biri – faol, tashabbuskor va mas'uliyatli ishbilarmon

20-Yanvar, 2026-yil

shaxslar qatlamining shakllanishidir. Bu jarayon nafaqat iqtisodiy sohada, balki ijtimoiy-ma'naviy hayotda, xususan, adabiyotda ham o'z aksini topmoqda. O'zbek adabiyoti tarixiy taraqqiyot davomida jamiyat hayotidagi muhim ijtimoiy guruhlar va shaxslar obrazini badiiy talqin qilib kelgan. Shular qatorida ishbilarmon obrazi ham muayyan davrning iqtisodiy munosabatlari, axloqiy qarashlari va ma'naviy qadriyatlarini ifodalovchi muhim badiiy timsol sifatida namoyon bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. M. Mirziyoyev tomonidan qabul qilingan qaror va farmonlarda jamiyatni modernizatsiya qilish, tadbirkorlikni rivojlantirish, inson kapitalini yuksaltirish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Xususan, 2022–2026-yillarga mo'ljallangan “Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi”da (PF–60-son Farmon) tashabbuskorlik, halol mehnat, mas'uliyat va innovatsion fikrlash kabi fazilatlar zamonaviy jamiyat taraqqiyotining asosiy tayanchlari sifatida belgilab berilgan. Ushbu tamoyillar ishbilarmon shaxs qiyofasini nafaqat iqtisodiy, balki ma'naviy-axloqiy mezonlar asosida baholash zarurligini ko'rsatadi. Bu holat adabiyot oldiga ham yangi vazifalarni qo'yib, zamonaviy ishbilarmon obrazini yaratish va tahlil qilish ehtiyojini kuchaytiradi.[1]

Shuningdek, Prezidentimizning 2020-yilda qabul qilingan “Kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to'g'risida”gi PQ–4867-son qarorida milliy adabiyotning jamiyat ongini shakllantirishdagi o'rni alohida ta'kidlangan. Ushbu qarorda badiiy adabiyot orqali yoshlarni vatanparvarlik, mehnatsevarlik, tadbirkorlik va faol hayotiy pozitsiyaga yo'naltirish muhim vazifa sifatida belgilangan. Mazkur jihatlar o'zbek adabiyotida ishbilarmon obrazining tarbiyaviy va ijtimoiy ahamiyatini yanada oshiradi.[2]

Tarixiy jihatdan qaralganda, o'zbek adabiyotida ishbilarmon obrazining ildizlari savdogar, hunarmand va dehqon timsollarida ko'zga tashlanadi. Biroq mustaqillik davriga kelib, bozor munosabatlarining shakllanishi bilan bu obraz yangi mazmun kasb etdi. Endilikda ishbilarmon shaxs nafaqat daromad orttiruvchi, balki jamiyat oldida ijtimoiy mas'uliyatni his etuvchi, halollik va adolat tamoyillariga amal qiluvchi shaxs sifatida tasvirlanmoqda. Bu esa adabiyotda moddiy manfaat va ma'naviy qadriyatlar o'rtasidagi muvozanat masalasini dolzarb muammoga aylantiradi.

Mazkur maqolada o'zbek adabiyotida ishbilarmon obrazining mavjudligi va badiiy talqini Prezident Sh. M. Mirziyoyev qarorlarida ilgari surilgan ijtimoiy-ma'naviy tamoyillar nuqtai nazaridan tahlil qilinadi. Ishbilarmon obrazining adabiy evolyutsiyasi, uning ijobiy va salbiy qirralari hamda jamiyat taraqqiyotidagi o'rni ilmiy asosda yoritishga harakat qilinadi.

B.Qo'chqorov ishbilarmon obrazini jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlari bilan bog'lab o'rgangan. Muallif asarlar misolida tadbirkor shaxsning axloqiy va ijtimoiy mas'uliyati, jamiyatdagi o'rni va badiiy talqini haqida batafsil tahlil beradi. Ushbu yondashuv ishbilarmon obrazining ijtimoiy konteksti va atrof-muhit bilan o'zaro aloqasini chuqur anglash imkonini beradi.[3]

R.Qodirov esa ishbilarmon obrazining zamonaviy o'zbek adabiyotidagi o'rnini, uning iqtisodiy va axloqiy jihatlarini, shuningdek, yoshlar tarbiyasidagi rolini o'rganadi. Muallif fikricha, ishbilarmon shaxsning badiiy tasviri jamiyatdagi axloqiy qadriyatlarni targ'ib

qilishda muhim vosita hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, zamonaviy adabiyot ishbilarmon obrazining tarbiyaviy funksiyasini yanada kuchaytiradi.[4] S. Mirzaev ishbilarmon obrazining jamiyat va ijtimoiy muhit bilan o‘zaro aloqasi, shaxsning iqtisodiy faoliyati va axloqiy me‘yorlarini o‘rganadi. Tadqiqotda klassik va zamonaviy asarlar misol qilib keltiriladi, obrazning badiiy vazifasi va jamiyatdagi o‘rni ochib beriladi. Bu ish, o‘z navbatida, ishbilarmon shaxsning adabiy tasviri orqali jamiyatdagi mehnatsevarlik va tadbirkorlik qadriyatlarini chuqur tushunishga yordam beradi.[5]

G.Alimova ishbilarmon shaxsning badiiy talqini, uning ijtimoiy-madaniy muhit bilan bog‘liqligi va o‘quvchi ongida shakllanishini tahlil qiladi. Asarda ishbilarmonlik timsolining qadriyatlar tizimida tutgan o‘rni, shuningdek, insoniy fazilatlar va ma‘naviy mas‘uliyatning badiiy ifodasi alohida ta’kidlanadi. Shu nuqtai nazardan, Alimova ishbilarmon obrazini ma‘naviy va axloqiy qirralari bilan birgalikda tahlil qiladi. [6]

A.Tursunov mustaqillik davri o‘zbek adabiyotida ishbilarmon obrazining yangicha talqini, bozor munosabatlari va tadbirkorlik qadriyatlarini badiiy ifoda etishini o‘rganadi. Muallif ishbilarmon obrazining jamiyat taraqqiyotidagi ijtimoiy va axloqiy ahamiyatini ilmiy asosda ko‘rsatib, zamonaviy adabiyotda bu timsolning tarbiyaviy va estetik funksiyalarini ochib beradi.[7]

Shunday qilib, yuqoridagi manbalar asosida xulosa qilish mumkinki, o‘zbek adabiyotida ishbilarmon obrazi nafaqat iqtisodiy faoliyatni, balki ma‘naviy-axloqiy me‘yorlarni ifodalovchi badiiy timsol sifatida shakllangan. Klassik asarlardan tortib zamonaviy adabiyotgacha bo‘lgan jarayonda bu obrazning ijtimoiy ahamiyati va badiiy funksiyasi ilmiy tahlil qilinadi.

Xulosa: O‘zbek adabiyotida ishbilarmon obrazining tahlili shuni ko‘rsatadiki, u jamiyatdagi iqtisodiy faoliyatni, ma‘naviy va axloqiy me‘yorlarni birlashtiruvchi badiiy timsol sifatida shakllangan. Klassik asarlarda ishbilarmon shaxs ko‘pincha savdogar, hunarmand yoki dehqon timsolida tasvirlangan bo‘lib, uning mehnatsevarligi, halolligi va adolatliligi asosiy fazilatlar sifatida namoyon bo‘ladi. Shu bilan birga, zamonaviy o‘zbek adabiyotida ishbilarmon obrazi bozor munosabatlari, tadbirkorlik faoliyati va ijtimoiy mas‘uliyat bilan chambarchas bog‘liq holda talqin qilinadi. Adabiyot tahlillari shuni ko‘rsatadiki, ishbilarmon shaxsning badiiy tasviri nafaqat iqtisodiy faoliyatni, balki uning axloqiy va ma‘naviy qiyofasini ham o‘quvchi ongida shakllantiradi. Shu jihat bilan ishbilarmon obrazining pedagogik va tarbiyaviy ahamiyati ham katta bo‘lib, u o‘quvchilarda mehnatsevarlik, mas‘uliyat, tashabbuskorlik va ma‘naviy qadriyatlarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Mustaqillik davri o‘zbek adabiyotida ishbilarmon obrazining yangicha talqini, bozor munosabatlariga moslashgan, tadbirkorlik va ijtimoiy mas‘uliyatni birlashtirgan timsol sifatida yuzaga kelgan. Shu bilan birga, adabiy asarlar ishbilarmon shaxsning ichki ziddiyatlari, moddiy manfaat va ma‘naviy qadriyatlar o‘rtasidagi muvozanatni ham ochib beradi.

20-Yanvar, 2026-yil

FOYDALANILGAN MANBALAR:

1. Mirziyoyev Sh. M. 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida: PF–60-son Farmon. – Toshkent, 2022.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. Kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va qo‘llab-quvvatlash chora-tadbirlari to‘g‘risida: PQ–4867-son Qaror. – Toshkent, 2020.
3. Qo‘chqorov B. «O‘zbek adabiyotida badiiy obraz va ijtimoiy muhit» – Toshkent: Fan, 2016
4. Qodirov R. «O‘zbek adabiyoti va zamonaviy ijtimoiy qadriyatlar» – Toshkent: Yosh gvardiya, 2014
5. Mirzaev S. «O‘zbek badiiy asarlarida shaxs va jamiyat» – Toshkent: Fan, 2018
6. Alimova G. «O‘zbek adabiy tahlilida obraz va ma’no» – Toshkent: Sharq, 2015
7. Tursunov A. «Mustaqillik davri o‘zbek adabiyoti: jamiyat va shaxs» – Toshkent: Akadernashr, 2020

Global
Science
Publication